

Biblioteka
European Union Prize for Literature

Naslov originala
Emmanuelle Pagano
Les Adolescents troglodytes

©P.O.L. Paris, 2007

Co-funded by the
Creative Europe Programme
of the European Union

The European Commission support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

Emanuela Pagano

MLADI TROGLODITI

Prevela s francuskog
Svetlana Stojanović

Odiseja
Beograd, 2019.

Četvrtak, 1. septembar

(predah)

Vrlo brzo, kao i obično, dosadili su mi slavlje i buka. Neprijetno sam se udaljila i krenula uskim putem pored vetroparka, a zatim stazom desno, u šumu. Popiškila sam se na mirisni humus. Sela sam na hladan i ravan kamen da se odmorim. Basovi sa slavlja dopirali su daleko i udarali mi u leđa. Glava me zaboli čim se nagnem, ali mi to prija. Prevrćem vlažnu zemlju. Naišla sam na zgaženi, natruli žir, stavila ga u džep i protrljala ruke. Nepotrebno sam, loše raspoložena, čistila blato s ruku kada sam sve vreme u hodu taj natruli žir snažno stezala u vlažnoj šaci dok ga nisam smrskala. Znam zašto sam se loše osećala, zato što je ovo slavlje najavljivalo početak nove školske godine. Pucnji iz streljane pratili su me duboko u šumi, nošeni kovitlacima vetra. Krupne, svetlucave, zelene i neprijatne muve, takođe nošene vetrom, sletale su mi za vrat. Sve nervoznija, nastavila sam da koračam. Obrazi su mi bili vreli, ni na proplancima se nisam osećala bolje. U šumi, u ljubičastoj senci mnoštva zvončića, bilo mi je nepodnošljivo hladno. Na visoravni nema sredine, nema proleća, samo krajnosti. Vruće je, a odmah zatim bude hladno, posle leta odmah dođe zima. Već je početak nove školske godine.

Počinje danas, znam, ali već pre dve nedelje, dok se slavilo po vetru i buci, razmišljala sam o svojim klincima, iako nisam želela, ne još.

Uželela sam ih se tek jutros, kada sam, kao i svake godine, ustala znatno ranije da odem u garažu po školski autobus, na miru se priprelim i polako vozim kroz noć da ih skupljam, jedno po jedno, na početku njihovog prvog školskog dana.

U blizini jezera ima jedan proplanak gde mogu da se parkiram. Pored drveta jabuke. Moj autobus je pregazio trule jabuke koje su pale na zemlju, zgnječene i mekane zalepile su se za točkove. Izašla sam i podigla dve zrele jabuke. Dan se rađao, jedva se videlo, uskoro ću morati da krenem, ali imam dovoljno vremena da se spustim do jezera. Sa tog prostora, mog parkinga, voda se ne vidi, jezero se samo naslućuje po drveću oko praznine u sredini. U rana jutra ovu prazninu ispuni magla. Ta rupa je jezero, moj predah, moje more, moje vreme.

Često ovde napravim pauzu između dve ture vožnje, pre i posle.

Još nije sasvim jesen, što jabuke ne znaju, tek je početak septembra, rano sviće, ali na početku školske godine lišće opada, što svako može videti, cipele su mi potpuno mokre dok sviće zora na ovom parkingu, iznad šume koja okružuje jezero.

Uskoro će dan postati kratak i ja ću svoju veliku decu vidati samo po mraku.

Spuštam se ka drveću u ovoj udolini od izmaglice ili ništavila. Krenula sam stazom, putem koji sam sama probila da mirno i lakše prođem jer gorim od želje da se provučem kroz granje i maglu. Gotovo neprimetno se provlačim između kandži drveća, vlažne hladnoće i mirisa vode, a nekih dana u daljini se čuje oglašavanje dabrova, kao na reci, kada sam bio sasvim mali. Škripanje pod mojim nogama budi uspomene.

Na kraju te staze nalazi se žalosna breza, visoka, stara i povijena, a ispod nje je moje ovalno, usko, ali udobno skrovište. Tu sednem, dok sa sivog, gotovo crnog i bučnog jezera dopire hladnoća i uvlači se u njeno korenje, a u meni vlada mir, u svojoj sam osami.

Ovo jezero nikada nije mirno, ono je gluvi i slepi krater vulkana ispunjen vodom, siva rupa iz koje hiljadama godina huče talasi. Ono ništa ne vidi, a ne vidimo ni mi, samo se klobuča iz svoje šupljine.

Jezero na našoj donjoj farmi, veštačko jezero, neuporedivo je mirnije.

Ispod moje breze, jezero je stalno šumelo, taj šum je često dopirao do mene pre nego što stignem. Vodio me je kroz još slabašan dan. Dubok i potmuo šum, kao da ugašeni vulkan nije bio ugašen.

Često sam se igrao da sam mrtav, kada sam bio mali želeo sam da me oplakuju. Oplakivao sam samog sebe, obično pored nekog drveta, ili na drvetu, kao danas ispod žalosne breze, zaklonjena njenim tankim granama.

Jedem jabuku, sedim ispod ženskog drveta, bokova punih vode. Kažem da je žensko, mada nikada nisam pogledala. Nikada nisam svojim prstima ubrala cvet breze da ga otvorim i saznam, uostalom nisam jedina, pitam se koga se uopšte tiče pol drveta. Stvarno verujem da breza, za razliku od vrbe, ima dva pola, ženski cvetovi su na većoj visini, na gornjim granama. Podigla sam pogled, ali ne vidim ništa, za tako nešto nije pravo godišnje doba, ni trenutak. Ne vidim ništa osim kiše tamnih grančica, vidim samo belo, gotovo plavo, prljavo bledoplavo, zaronjeno u tresetište. Žalosnija je, povijenija i neodlučnija od vrbe. Širim grane koje mi smetaju da vidim glib pod nogama. Nešto se valja ka nama i vrlo brzo se pretvara u duboke talase. Jezero upija svu svetlost, ništa ne odbija, ni pogled, ni lice, ni dan ili oblak. Bacila sam ogrizak jabuke i ne vidim, čak i ne naslućujem gde će pasti. Moja breza je plava kao sve drveće oko jezera. Malo je narandžastog ove jeseni, zbog preovlađujućeg, nametljivog prisustva četinara, a ni oni nisu zeleni u leto, zbog gotovo crnog korita vulkana, punog vode. Zimi nema svetlosti ili je ima vrlo malo. Ovo ovde je moj tamnoplavi prostor. Drveće ne prati godišnja doba, kako prolaze decenije jedva da se vezuje

za vremenske prilike i kišu. Moja breza je, kao i sve ostalo, plava od modrica, bez lišća, zimi dobije tamnoplavu boju jele, a kako ona nema godine, dobija oblik vode i suza, malo se uspravi, a onda se, sa lišćem bez iglica i nežnim, obavije ultramarinskom penom, iako se jezero ne preliva preko svojih obala, a moja breza se umiva u jezerskoj vodi i vazduhu, dok sedim ispod nje. Tesno mi je. To je moj predah.

Ovde se zaustavljam jer su mi potrebni jezero i senka da se sećam, da cmizdrim nad svojom sudbinom, kao kakva starica. Pamćenje treba svakog dana oprati i ponovo ispuniti.

Skrivao sam se, kao mali, tražio sam ovakve kutke da sredim osećanja, majka me je dozivala po imenu, bila je sasvim blizu, a nije me videla, glas joj postane jači, pa se udalji, vrati i ponovo ode, da bi završio dovoljno daleko da mogu konačno početi da mislim.

U šumi, u pozadini glasa moje majke, pre mnogo godina, čuo sam zvono sasvim blizu svog skrovišta. Pitao sam se šta radi ta krava daleko od prvih pašnjaka. Razmicao sam šiblje da je nađem. Ali sam tražio suviše visoko. Odjednom sam je ugledao kako leži, ogromna, ispružena na vlažnom i krhkom lišću, a kada sam video da lišće izlazi iz njenog ogromnog tela, obojenog na zemlju, nadutog od vode, bilo mi je teško. Kravi je bilo teže nego meni. Nije bila jedna od naših, ni od drugih, ni od svih krava koje sam poznavao, a poznavao sam ih zaista mnogo, na desetine. Bila je bela, prljava i naduvana, čuo sam njeno grčevje. Želela je da ustane, zbog mene, a ja sam umeo da je smirim tako što sam svoju ruku položio na bolno mesto. Pritisnuo sam tačno gde treba. Ispružene noge teleta su virile, zaglavljene. Pcepšana koža njenog trbuha visila je prazna. Prekasno sam počeo da vučem kao gluv (gluv na još prisutan majčin glas), svom snagom dečaka od osam ili devet godina, ne sećam se više, da joj pomognem da izbaci svoje mrtvo tele. Bilo je ogromno, teško, suviše krupno, tele čvrstih slabina, za izložbu. Ruke su mi bile klizave od krvi, blata i mekog, uvelog lišća. Nisam uspeo

da ga izvučem. Hteo sam da otrčim i pozovem nekog u pomoć, ali nisam to učinio, nisam bio siguran da sam dobro postupio. Nikoga nisam pozvao, ponovo sam čuo svoje ime u majčinom glasu i uplašio se da će me grditi. Nisam žurio da se vratim na farmu, pokušavao sam da se smirim, celo telo mi se treslo. Mogao sam doneti alatku za teljenje, ali nisam umeo da se služim njom, a da prenesem tu ogromnu stvar, veću od sebe, nisam mogao. Razmišljao sam i odugovlačio.

Moju majku je naljutilo što sam u šumi isprljao odeću. Klekla je da mi kaže, neću te grditi, volim kada se igraš u šumi, ali pazi, molim te, ne znam kako da osušim rublje po ovakvom vremenu.

Kada kaže vreme, moja majka je mislila na izmaglicu i maglu, a takvo vreme je na našoj donjoj farmi bilo stalno, vlaga, kiša, maglušтина ili sneg, čak i kiša i magla od kovitlaca čistog snega, a mislila je i na vreme potrebno da se osuši rublje, spremi kuća i takve stvari. Stalno nam je ponavljala, ne znate vi koliko je vremena potrebno, a već je vreme za mužu, tvom ocu je, Aksele, potrebna pomoć u štali, a ti dođi da ponesemo korpu, molim te.

Ja uzmem jednu dršku korpe, moja majka drugu i popnemo se na tavan.

Niko nije pominjao kravu koja je došla da se oteli, uquine i istruli u šumi, u blizini naše kuće. Znam kako se krupne, mrtve životinje brzo usmrde, ali niko nije ništa pominjao. Ni ja.

Možda sam ja to sanjao, da nađem opravdanje, razlog što sam se isprljao, što sam bio uzbuđen, opravdanje jedino za sebe samog.

Pitam se da li je veštačko jezero, pokrivajući moje detinjstvo, izbacilo ta tela ili ono što je od njih ostalo. Meni je ostala uspomena na čitav taj napor u krvi i blatu, na uvelo lišće kojim sam se brisao i posle useknuo, plaćući.

Mnogo sam i često plakao kada sam bio mali, a nisam znao zbog čega.

Ponovo sam počela mnogo da plačem posle operacije, kada je prvo što sam posle buđenja osetila bio bol, jak bol iz moje nove vagine koji se protezao do stomaka moje majke. Bila sam ošamućena, pod dejstvom morfijuma prevrtala sam svoje uspomene u svim pravcima. S naporom sam držao teško telo mrtvog teleta. Ponovo sam otvorila oči. Videla sam lagani fetus, sasvim mali u malenim rukama malog, uplašenog dečaka, uplašenog od te majušne, nedovršene bebe, od tolike krvi koja je istekla i hućanja barica koje tek treba da isteknu, od vike mog oca koji mi je govorio, pusti to, i svom snagom pritiskao donji stomak moje majke, nespretno je pokušavao da zaustavi krvarenje. Ona se već predala i ispružila. Stanovali smo suviše daleko od bolnice, moja majka je rekla mom bratu kada je hteo da zove vatrogasce, pusti, znam kako se to radi, znaš i sâm da mi nije prvi put, uostalom, napolju veje.

Pod morfijumom i od bolova koje nije mnogo ublažio, videla sam dva tela, telo velikog teleta i mog malog brata, mali ljubičasti fetus, živi su i plivaju u vodama jezera. Suviše teško tele je potonulo. Onaj patrljak, moj mali brat, ili moja mala sestra, lju-ljao se na podvodnim talasima i isplivao, pružila sam mu ruku u bunilu, dodirnula sam njegovu ispruženu, malu ruku, poplavelu nogu koja je isplivala na površinu i njegovo lagano i udubljeno rame, nalik drvetu koje pluta.

Nikada neću imati dece, ponavljao mi je brat, ako to uradiš, nikada nećeš imati dece. Upravo sam to uradila, jesam, i bilo mi je svejedno, utoliko bolje što nikada neću rađati mrtvu decu.

Plava voda i plavo drveće nisu iste boje, ali u senci jezera ne mogu se razlikovati.

(na putu do škole)

Vozim ka senkama dece, skočanjena od hladnoće, zamišljam ovo prvo jutro.

Prvo pokupim dvoje koji žive najdalje. Dvojicu neobičnih dečaka, prijatelji su, a umeju da se razdvoje. Nikada ne sede jedan pored drugog, a ipak su stalno zajedno.

Prvi na mom putu, onaj što ustaje najranije, najstarije je dete jedne vrlo povučene i mirne porodice, ravnodušne na ogovaranja. Za njihovu majku ovde pričaju da je veštica, zato što koprivu, umesto da je ostavi za đubrivo, kao što se radi od davnina, stavlja svuda, u supu, u čaj, u jela, a naročito zbog toga što ima knjige po čitavoj kući, čak i u kuhinji. Njen stariji sin se zove Silven, ima nežnu kožu (zahvaljujući oblogama od koprive protiv bubuljica), smeđ i tvrd pogled. Zatim ima Lizu, svetlu i providnu, i njenog malenog brata, Minuija, od dve i po godine, manjeg od školske torbe, zlatastoplavog, i koža mu je zlatasta. Toliko se praćaka da se čovek pita da li uopšte nekad spava (Liza mi je jedne večeri rekla, uzdahnuvši: još nisam našla prekidač).

Kada su mi pre četiri godine objasnili da je usvojen propis po kojem se, po izuzetku, primaju i deca mlađa od pet godina, plašila sam se najgoreg. Plašila sam se beba kojima treba brisati nos i postaviti ih da sede. Nameštati sedišta za njih. Zakopčavati im pojas, brisati im nos i obraze, ne plaći, gotovo je, hajde, gotovo je. Ali ono najgore sa slinavcima nije se dogodilo. Dugo sam imala samo veliku decu, a onda, posle Uskrsa prošle godine, došla su dva mala dečaka, ali nikada nisu pravila probleme.

Minui je uvek sa svojom sestrom, drži se za nju kao da je njen produžetak, a Liza leluja pod teretom svog malog brata. Kada se popnu u autobus tako slepljeni, udarajući jedno o drugo, čovek bi pomislio ulazi čudovište sa dve glave u bakarnim odsjajima. Minui je opkorači i stisne se uz njen bok, a Liza njegovo malo lice položi na svoj stomak, materinskim pokretom velike devojke. Ne znam kako se kaže za pokret starije sestre, drugarski ne ide, a materinski jeste, ali ipak još ne sasvim. Zavidim joj na tim pokretima, tim položajima tela i tim toplim, još slinavim usnama, priljubljenim uz njen džemper. Moj brat mi nikada to ne bi dopustio, moj mlađi brat, on tvrdi da nikada nije imao sestru i da je nikada neće imati.

Minui je sigurno malo porastao od juna, ona će možda moći da sedne i da ga otkaći.

Minui, mali bratić, onako zlaćan (sa dugačkom kosom i androgenim imenom), ali niko ne pomisli da je devojčica. On je dečkić, sa svim dečaćkim osobinama, nemirnog pogleda i naglih pokreta, širokih leđa. Posle uskršnjih praznika, izgledao je mali pod onom svojom grivom. Uostalom, glumio je lava, ne tigla... (posle nekoliko nedelja već se manje plašio, ali sestru nije ispuštao). Oh, pardon, tigra.

Drugi malecki je Ig, uskoro će napuniti tri godine, još prošle godine se snalazio kao veliki. On je jedno malo seljače, kao što sam ja bila, ili tačnije, kao što je bio moj mlađi brat, drćan i neobuzdan.

Starija deca sama postave sedišta za male pre nego što siđu kod škole. Silven, ako je potrebno, podseti ih na to strogim glasom koji ne ostavlja prostora za raspravu, sedišta za male, hej, jeste li gluvi, treba izvaditi sedišta za male.

Jedno jutro mi je rekao, imam ja još mlađe braće, ali oni žive u Nemačkoj, a imam i starije braće, samo oni mi nisu prava braća. Nasmejao se, imam samo jednu sestru, a ti, Adel, jesi li ti nečija sestra? Zatim je stavio kapuljaču, ne čekajući odgovor koji ne bih umela da mu dam.

Stanuje sa majkom i dvoje mlađe dece iza brda. Majku sam mu videla samo jednom, ne znam da li je veštica, ali svakako je divljakuša, izgovara dobar dan kao da time povređuje svoje suve usne. Nije pričljiva. Ni ja ne volim mnogo da pričam, ali nisam neučtiva. Njeno lice mi nešto govori, ali ne znam šta, pošto nikada ne priča.

Drugi dečak na mom putu stanuje pod brdom, on ulazi kada napravim krug. Zato što zbog njih moram da obidem brdo iz kojeg izvire reka, zovem ih brđani, čak moji brđani. Trebalo bi da ih zovem podbrđani, ali to nije lako izgovoriti, a kako ih tako zovem samo u sebi, to se samo mene tiče.

Moj drugi brđanin nosi ime cveta, mislim da je to ime cveta, Nigel, Nigela, često me ispravlja, a Silven kaže (i drugi posle Silvena, i drugi kao Silven): zove se žitna rđa, međutim, kako ova biljka ne raste iznad hiljadu metara, on je ostao mali i žgoljav. Nigela im nikada ne odgovori, čini se da mu to čak i ne smeta.

Nigela i Silven, kao mnoge porodice koje su se preselile na selo, imaju roditelje zaštitnike životne sredine i šikara, zanovetala kojima se drugi više ili manje dobronamerno rugaju. Fleke na njihovim pantalonama su čiste.

Mi dođoši, kako da ne (Silven se ponekad malo iznervira), ja sam oduvek živeo na selu, i moja majka. Samo ne ovde, a sve što nije baš ovde, za njih je daleko. Ostali mu odgovore. Adel, ne mislimo na tebe, ti si ovde odavno, nisi kao oni, uostalom ti svakog poznaješ, čak i starije ljude, reklo bi se da si oduvek ovde. Tačno, koga god od starijih pomenemo, ti ga poznaješ, čak i one koji su odavno umrli, je li to zato što imaš ime kao neka baba? Pošto prospu sav svoj sarkazam, dečaci me teše vređajući me, cerekaju se. Često su takvi, imaju dva lica: osmeh, ili čak poveravanja, kada su sami, a ponekad koja suvišna reč. Ponavljači su ozlojeđeni. Silven nabaci facu propalog intelektualca, marginalca sa kapuljačom. To što moja majka ima tri hiljade knjiga umesto tri ljubavna romana, ne znači da nije sa sela. Ma idi, priručnike, knjige recepata da te pretvori u žabu krastaču. A ti

već jesi žaba krastača. Nekada se tu zaustave, nekada ustanu, mlataraju rukama i svađaju se, ali Nigela ne. Kada se to dogodi, prikočim i parkiram se. Znaju da moraju učutati i sestri, ako žele da nastavim da vozim.

Nikada to nisu koristili da zakasne u školu.

Silven, ako je ustao, vrati se na svoje mesto daleko od Nigele. Gledaju se.

Njih dvojica imaju prisan i buran odnos koji se nije promenio za četiri godine, od šestog razreda, od kada su se njihove porodice, gotovo istovremeno, doselile na visoravan. Čvrsto su povezani, a ipak svaki je za sebe, zajedno ćute, ponekad se čini da dele neku tajnu u koju niko ne može prodreti. Nigela i Silven, moji brđani. Dva velika dečaka, obojica najstariji u svojim porodicama sa jednim roditeljem (što je u početku izazivalo ogovaranja, ali veštica nije na to reagovala, ili tačnije jeste, pustila ih je da pričaju). Nigelin otac je udovac, zaslužuje poštovanje.

Nigela mi kaže, dobar dan Adela, srećan ti početak nove školske godine, i odlazi da sedne daleko od Silvena, usput mu skinuvši kapuljaču. Zadovoljna sam što se ništa nije promenilo.

Školski autobus je moj život već deset godina, to je mali kombi sa kliznim vratima, pogonom na četiri točka i devet mesta. Ovo je prva godina da su sva mesta popunjena. Osmoro dece, osam mladih ljudi, ujutro i uveče.

Istim putem – zimi ponekad ima skretanja, zaobilazim smetove. Put velike dece nije sasvim isti kao put male. Mnoga velika deca imaju mlađu braću i sestre, neka velika su najmlađi. A neki mali su jedino dete u porodici, ali sigurno neće ostati jedinci, ja ne znam za takve ovde, čak ni u došljačkim porodicama.

Kada sam bio mali, postojala je jedna jedinica, ali nju su roditelji dobili kasno, zbog toga. Smrdela je.

Poslednje i prve u novim porodicama trebalo je uzeti u drugim zaseocima, na drugim farmama. Moj obilazak se menjao kako deca rastu ili pristignu nova.

Danas nema svađe. Početak je školske godine, to je normalno.

Žoel je nasmejan, mnogo je lep, sav sređen, što ne liči na njega. Žilijen ulazi nešto dalje, kao četvrti na mom putu (kao i Žoel, ove godine polazi u četvrti razred). Kada je ugledao Žoela, zviznuo je, rukovao se s njim i seo. Odmah potom je ustao (i gurnuo Silvena), Adel, izgledaš božanstveno, kao i uvek. To je njegov način da me pozdravi, dobroćudno ironičan i trapavo učitiv. Nigela se okrenuo i sa zakašnjenjem primetio promene na Žoelu. Kao da se čak malo probudio, ali vrlo brzo se vratio na svoje mesto po strani, u svoj, samo njegov prostor, odmah iza svog lica usnulog anđela sa podočnjacima, okružen devojačkim maštanjima o njegovim pegama, krhkom telu i belom licu ispod bezbojne kose. Prvih Nigelinih dana u šestom razredu, mislila sam da će se isповraćati na krivinama, ali bolešljiv izgled je kod njega svakodnevna pojava, a devojčice mu se materinski

primiču da saznaju nešto više. Ništa neće saznati, Nigela je tajna kojoj jedino Silven ima pravo prilaza.

Evo i prve devojčice. Ona mi prva donosi, jedva skriven ispod veštačkog parfema od limuna i cimeta, uporan i prijatan miris štale. Udišem i gledam je. Kako se promenila. Za samo jedno leto devojčice se promene, ne postanu odrasle, ne izađu iz detinjstva, ali nekako čudno uđu u nemoguće godine. Koliko godina bi ona mogla imati? Između trinaest i petnaest, teško je reći, teško razumeti. Gleda me, Nadež, dala bih joj šesnaest ili sedamnaest da ne znam da nijednom nije ponavljala. Ide u treći razred, kao Silven, Nigela i Sebastijan. Ove godine imam puno velikih. Smeši se, ne smeši se meni, ne smeši se dečacima, ne smeši se nikome, ili možda nekome ko nije tu. Četiri dečaka ćute. Posle Nadež ulazi Sebastijan, peti i poslednji dečak, najstariji. Do škole ulaze još dve devojčice. Lako ih je prebrojati. Kada neko izostane, uvek me obaveste unapred, na prethodnoj stanici, jer ovde se sve zna, osim o Nigeli, a Nigela često izostaje.

I ja sam izostajao u osnovnoj i srednjoj školi, ali to je bilo drugo vreme, drugo mesto, drugo, a ipak isto, i bez sumnje druga priča.

Nadež se okrenula, Sebastijan ju je blago munuo. Gledam Sebastijana, obožava me, izvinjava se rukama. Nadež je sela. Nastavljam put, put se nastavlja na mene, kao svake godine.

Na putu ima mnogo okuka, ali je ravan. Vodoravan, a odatle se moje misli penju i više ne silaze, ili pak silaze, silaze i više se ne penju. Deca mi nežno dodirnu rame, čak i ona najmanja, kada zaboravim negde da stanem, ali to se ipak ne događa često.

Razmišljam o toj ženi što baca čini, Silvenovoj, Lizinoj i Minuijevoj majci. Niko ne zna od čega živi, ni kako hrani svoje troje dece, ni gde su ta tri oca, dvoje poslednjih liče, ali ipak ih je trojica, sigurno, jer tako se priča, a priče nikada nisu sasvim lažne. Silven se namršti pod kapuljačom kada neko pokuša to da ga

pita, Liza slegne ramenima i smeši se. Njena majka, veštica i divljakuša bulji u knjige.

Govorka se da ona ne zna da piše, da žvrlja nerazumljive znake, da joj Silven pomaže oko administrativnih papira. Poštar to kaže, a osim toga, ne ponudi vas ni kafom, o čaši crnog vina da ne govorimo, nastavlja da bulji u svoje knjige, pretvara se, zasigurno, ne postoje ljudi koji znaju da čitaju, a ne znaju da pišu.

Meni se brat rugao.

Nazivao me je čitateljkom. Tad još nisam bila žensko za druge, jedva da sam to bila i za sebe, ali iz usta mog brata zvučalo je još uvredljivije kada mi se obraćao u ženskom rodu. Čitaju devojčice, umesto da igraju fudbal. Čitateljka, kao lažljivica, ili ljubavnica (najgore od svega), popišuljica.

Stalno smo se svađali, a kada se ne svađamo, onda smo se tukli, ili tačnije, on je tukao mene, obori me na zemlju dok ne počnem da ga molim, jer nisam mogao da mrdnem, uskoro ne bih mogao da dišem, to je sigurno.

Ja posle ništa ne kažem. Ništa mu ne zamerim. Mogao je da me nazove ćutljivicom. Čitao sam najviše zbog toga da bih ćutao.

Prihvatao je, kao sasvim mali, možda sve do pete godine, da se igramo kivanja, ali pod uslovom da on bude Dejvid Krokot (mama nam je pravila kostime), navuče pantalone od rapave i neštavljene teleće kože, jakog mirisa. Sa šubarama od zečije dlake, na obalu reke prenesemo šerpe i ostali pribor, a ja sam pravio čorbuljak od tresetnice, lepo je mirisao.

Moj brat je rastao brže od mene, kada sam imao devet ili deset godina, on je postao jači i viši od mene (imao je tek osam godina). Voleo je da se tuče, ja nisam, postajao sam svestan svoje različitosti gledajući sebe kao njegovu obrnutu sliku u njegovim sve surovijim igrama. Polako sam shvatao da sam žensko, indirektno, na osnovu tela i udaraca mog mlađeg, velikog brata.

Dejvid Krokot je bio on, a ja sve ostalo: drveće, dabrovi, samoća i tresetnice koju zapljuskuje reka.

Reka više ne postoji, sada je to veštačko jezero, široko i ravno, mirno i prostrano, pokrilo je našu farmu. Kao vlažna utvara, naša kuća se, propala i ruševna, ponovo pojavljuje prilikom svakog pražnjenja jezera, a sa kućom i naša farma, štala, putevi i mostovi na reci.

Nadež je ustala i sela pored mene (gurnula je Žoela, a Žoel je poslušno seo pozadi), dečaci je gnjave, a osim toga videla me je nedavno na proslavi u selu, htela je da čuje zašto sam kratko ostala, što sam dolazila ako nisam htela da ostanem?

Nezgodna prednost malih kombija je ta što dvoje učenika sedi napred, s moje desne strane. Došla si zbog nekog, a njega nije bilo, ili si došla da učiniš nekom, prijateljima, a onda ti je sve to postalo gnjavaža, je li to, Adel? A ne, sigurna sam da si došla zbog nekog frajera, a on nije bio tu. Kakav je? Smeškam se. Navikli su na moje ćutanje, često odgovaram osmesima, ili ne odgovorim uopšte. Da ili ne, vidi se na mom licu. Nadež je srećna što sam ja zaljubljena, ili nešto slično, nešto u tom fazonu, a, Adel?

Nešto u tom fazonu da, ali sa rupom od nekoliko godina. Odlazio sam na vašare sa bratom kada sam bio Nadežinih godina. Odlazili smo da nas vide, da se udvaramo devojkama i pijemo. On je odlazio da ga vide, udvara se devojkama i pije. Ja sam išao za njim. Bio sam stariji, ali uvek sam išao za njim. Prilepim mu se, zvao me je moj pilepak, moja Lepka, smeja se, a uprkos svemu, voleo sam njegov smeh. Često mi se rugao, i pred svetom, kao da je hteo nešto da odagna, sudbinu, moju budućnost. S vremena vreme, rugao mi se i kada smo bili sami, samo nas dvoje, u nekom čudnom savezništvu. Voleo sam ta ruganja udvoje, prisna, i njegov smeh, kao da se odjednom i posle svega slaže sa mnom: ma da, moj pilepak, moja Lepka, zašto da ne, jednog dana ćeš postati devojka, ma da, već sada si devojka, ma

idi, samo u telu dečaka, reci to tati pa ćeš videti. Smejao bi se glasno i uhvatio bi me za ramena da me prodrma. Drmao me je, i dok se moje telo treslo u njegovim rukama i prihvatilo bravovljev smeh, izgubio bih ravnotežu pod teretom njegovog sarkazma, ublaženog dobro skrivanom nežnošću i bliskošću.

On je bio moja suprotnost, uvek sačuva ravnotežu, naime pre bi se moglo reći da je ravnoteža čuvala njega. Peo se uz bilo šta, na drveće, uz stene, litice, zid ambara, nije osećao vrtoglavicu. Visine su ga smirivale.

Nadež je ostala pored mene, trudila sam se da joj na pitanja odgovaram sa da ili ne, znaš, htela sam samo da vidim da li je kao kad sam ja bila mlada. Bila je zadovoljna, zamišljala je kako sam kao devojka odlazila da jurim momke, a onda se vratila na svoje mesto.

Juriti momke, meni se činilo nepodnošljivim. Vidim sebe kako me istražuju do dna, štapom mere dobinu mojih voda, dok ne nađu leš.

Zaustavljam se da primim dve male iz šestog razreda (peti razred ove godine nemam), drugarice, susetke, kao sestre, nikada se ne razdvajaju. Nisu drugarice nalik mojim brđanima, uvek zajedno, a nikad jedan pored drugog. Ne, drugarice kao sijamske bliznakinje. Ponekad se smrtno posvađaju, što ide s tim. Zovu se Marin i Mari, a tako nešto ne može biti slučajno. Prevozim ih od vremena kada su išle u obdanište. Ove godine polaze u više razrede, vrlo su uzbuđene, kada uđu u autobus ostali ih zadirkuju. Sele su napred, jedna pored druge, pošto je Nadež otišla kod dečaka (U redu je Adel, stavljam pojas, sačekaj sekund!), a Žoel je ostao pozadi. Upozoravaju me uglas i vrlo uznemirene da su klanci zatvoreni, kažem im, znam, ići ću preko prevoja, ne brinite devojke, časovi su zbog toga pomereni. Znaš Adel, priča se da će biti odrona, e pa neće, već se odronilo, ma nije, ma jeste.

Počela je svađa, najzad, prva u ovoj školskoj godini, umešala su se i deca iz trećeg i četvrtog razreda. Ovde se o odronima priča kao o ženi u belom koja stoji pored puteva. Svi znaju za nju i ne znaju ništa o njoj. Svi su je videli, ili ju je nečiji brat ili rođak video. Na okuci, ne na kraju ravnog puta, bilo je mrtvih, ti si lud. Nije sada bilo mrtvih, odronilo se letos. Ma nije, još nije. Ma jeste, odronilo se, budalo, to je bilo pre mnogo godina. Smirujem ih i ubeđujem da se litica utvrđuje, veliko gradilište, trajaće mesecima, moraćemo dugo da obilazimo. Dok ne padne sneg? Da, dok ne padne sneg, možda čak i nakon što padne.

Klanci, gledani odozgo, izgledaju čudno. Hladno je, sva vlaga koja se penje sa reke preko noći se pretvorila u inje i pobelela kako se rađao dan. Inje kao da je prikovano, ograničeno. Zauzastavlja se na pola puta do drumu, preliva s obe strane reke, ali ne doseže gornju ivicu stena.

Možete spustiti pogled u belo i podići ga ka tamnosivom, ali belina ponovo osvaja vaš vidokrug. Takav je kod nas početak školske godine, naš kraj je crn, beo i siv.

A onaj tip, Adel, šta misliš hoće li se pojaviti ove godine? Gledam Sebastijana u retrovizoru. On je jedini dva puta ponavljao u višim razredima, seća se prvog velikog obilaženja, vidim kako mu se lice pretvorilo u oči.

Vidali smo tog tipa posle prvog velikog odrona litice, pre pet godina. Vatrogasci su u to doba stvarno pričali da je jedan čovek umro u svojim kolima, ali nikada ga nisu pronašli, samo delove karoserije, i to nedeljama, mesecima kasnije, samlevene kao kamenje preostalo od stene. Morala sam da se spuštam vrlo nisko ispod visoravni i vozim nekoliko kilometara širokim putem, a ipak pritešnjenim planinama, vijugavim putem sa tri trake. Na povratku iz škole, na jednoj krivini, tačno određenoj krivini, uvek istoj, oko šest sati uveče, stajao je jedan čovek, leđima naslonjen na zaštitnu ogradu, izložen opasnostima sa puta, uvek u šest sati i uvek u istom položaju. Gledao je ispred sebe, blago okrenut ulevo. Nismo imali vremena da ga u

prolazu dobro osmotrimo, ali kako je bio tu svakog dana u isto vreme, na istoj okuci, imali smo mogućnost da ga sagledamo na parče, po jedan deo čoveka svakog dana, dok nismo napamet znali kako je obučen, kako se ne pomera, godine mu je teško bilo odrediti, ali najmanje pedesetak, ukočen, samoubilačkog pogleda ispod otrcane zimske kape.

Niko na visoravni ga nije poznao, mora biti da je bio odozdo, da se peo krajem popodneva i naslanjao na ogradu da sačeka ko zna koga, ko zna šta. Sve pretpostavke su bile u igri. Licitacije su počinjali od jutra. Mali, iz šestog razreda (među kojima je tada bio i Sebastijan) tvrdili su da je to tip koji je nestao u odronu. Najstariji su imali tačan i apsurdan odgovor da to nije moguće jer je litica popustila sasvim visoko, a mi smo bili skroz nisko (Kako je onda mogao da siđe?). Od ranog jutra pitali su se zašto, kako, a naročito da li će biti tu uveče. I svake večeri đaci su ulazili u autobus ne govoreći ništa, sve do one okuke. Ne govoreći ništa značilo je da su šaputali razne stvari, ali tiho, kao da nisu hteli da pokvare sudbinu, i priču, neobičan svakodnevn susret.

Jednog dana onog čoveka nije bilo tamo, ali na njegovom upražnjenom mestu, nalazila se, vrlo vidljiva (Adel, ti si svedok), rupa u zaštitnoj ogradi. Moji klinci iz onog doba uveli su u priču svoje roditelje koji su ceo naredni vikend tražili obaveštenja, ja takođe, telefonirali smo u bolnice, zvali vatrogasce, ali ništa se nije uklapalo u našu priču. Jedan veliki dečak je zaključio da mora biti da dolazi u drugo vreme i to objašnjenje nam je začudo bilo dovoljno.

Smirujem uzbuđenje izazvano Sebastijanovim pitanjem. (Koji tip, kakvo je to ludilo, Adel?) Ne, ne zaobilazimo toliko, nećemo sići tako nisko. Ne idemo glavnim putem, ma ne, inače bismo morali da krenemo još ranije, sećaš se dobro. Šteta. Osim toga, dobro znaš da je ostala samo rupa. Jeee, to je tužno.

Raspitala sam se pre neki dan o gradilištu. Ovog puta radove je započelo preduzeće u kojem moj brat radi na određeno vreme. Sela sam pored telefona, sa knjigom u ruci. Sedela sam satima, pročitala više knjiga, ali brat me nije pozvao.

Prošle godine sam već pažljivo posmatrala zaštitne mreže, govorila sam sebi kako bi ih trebalo učvrstiti, to je sigurno. Klincima sam govorila, ma ne, neće se odroniti, ja se nadam, a plašila sam se da će se baš to dogoditi. Želela sam da vidim svog brata. Ako dođe na više meseci, javiće mi se.

Moj brat, sâm iznad provalije, u planini, nedeljama, mesecima, spava u baraci gradilišta i više voli da visi na konopcima, tako sâm, nego da pozove svoju stariju sestru. Šali se sa kolegama koje jedva poznaje, opasani su konopcima čak i na pauzi za ručak. Zaglušen tišinom praznine i zvucima samoće, na steni, stotinama metara iznad zemlje. Održava ravnotežu. Pokušavam da ga zamislim sećajući se pisama koje mi je slao. Na osnovu njegovih pisama crtala sam slike u svojoj glavi, a ponekad i na malim papirima.

Nacrtala bih čovečuljka koji visi na jednom kraju žice, a to je bio on.

Možda i ona veštica to radi, crta ilustracije, male sinopsise na osnovu priča pročitanih u knjigama. Možda su crteži to što drugi vide kao škrabopis ili okultne zapise.

Ne uspevam sebi da predstavim ljuljanje svog brata, pokrete njegovih ruku i nogu, ili grimase na licu.

Strahujem da ću zaboraviti kako izgleda. Nisam ga videla deset godina. Moj brat živi svoj život, on je riba koja pliva u visinama, trese se u čeličnoj mreži, u pokretu je, ali je miran,

namešta protivpodmorničku mrežu, obezbeđuje planinu da se ne sljušti na put, utvrđuje konzole stare sto godina. Razmišljam o vojnim sukobima i otporu koji su pružali ovi veliki metalni grudnjaci planine. Moj brat postavlja protivpodmorničke mreže, izvađene iz okeana posle hladnog rata (pisao mi je o tome, ne razmišljajući). Danas su to nove mreže, proizvedene za miroljubivo uređenje pejzaža. I dalje ih zovu mreže protiv podmornica, samo što, umesto da se naduvavaju u dubokim vodama, vise u vazduhu nad planinskim putevima. Pokretne su i moćne, sa čekrcima za pritezanje kablova, drže planinu i zastavljaju preteću ratnu mašineriju koja napreduje vazдушnim okeanom. Radnici ih omotaju oko struka da ih podignu u visine kada prenos vazдушnim putem nije moguć, a pod težinom mreže nisu stabilni. Okačeni ljudi asimetrično vise.

Penju se da isprazne mreže, očiste ih od kamenja nagomilanog posle oluja. Menjaju ih svakih deset godina. Deset godina je prošlo kako ga nisam videla.

Brat bi mi se rugao, kada bih mogla da ga vidim i da smo još klinici. Provukao bi glavu kroz veliku petlju na mreži, da me uplaši. Moj brat, ponosni komedijaš, sigurno drugima kaže, nek crkne kučka, ne kaže da sam mu ja sestra. Moj brat ćuti, a kada progovori, uvek kaže nešto protiv mene. Samo ponekad priča o svom starijem bratu, dok sam još za njega bila stariji brat. Nije imao sestru i nikada ne govori o drugim ženama, u to sam sigurna, uostalom napisao mi je, zbog tebe, kada pomislim da ćeš to uraditi, ne mogu da pogledam žensku, odmah mi se povraća.

Moj brat je čovek okrenut naopačke, zaleđen u vazduhu, penje se i silazi čvrsto vezan. Telo pilepi uz nabore stene da bi mogao da radi, da zaboravi, lice mu je izbrazdano od šibanja vetra, moj brat, ali čovek bez sećanja, nije me se setio deset godina. On ne misli na sebe, oseća se sigurno jedino kada je sâm, usred ničega, odmori se u ispuštima na steni, a onda se ponovo otisne, ruke su mu opterećene kolektorima koje treba postaviti, cevima i kablovima za pritezanje. Opterećen čovek.

Donosio je drva sa tatom, sećam se, vrata gurne ramenom i cepanice baci na pod, mama ga grdi, a ja otrčim po metlu. Smejao se, džemper mu je bio pun iverja, otesao ih je na pod i gledao me (prst stavi na usta). Ja iverje metem ka sebi.

Gradsko veće je donelo odluku, nema vožnje kroz klance do novog obaveštenja, čak ni kada su, po izuzetku, otvoreni vikendom za turiste (kada sam bio mali, zvali smo ih oni što dolaze na letovanje, čak i zimi).

Ako poželim da odem do njega, neću ići kombijem. Ne mogu se praviti kako sam morala tuda proći, kako sam u prolazu za školu.

Ako poželim da odem do njega, biće to ciljano, da vidim svog brata.